

**POTICANJE RAZVOJNIH POTREBA DJECE S
TEŠKOĆAMA U RAZVOJU PREDŠKOLSKE DOBI**

**PROMOTING THE DEVELOPMENTAL NEEDS OF
CHILDREN WITH DIFFICULTIES IN THE DEVELOPMENT
OF PRESCHOOL AGE**

Selma Popaja¹, Benjamin Avdić^{1,2}, Amra Mamela¹

¹Centar za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju „Vladimir Nazor“ Sarajevo

²Univerzitet u Tuzli, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla

Za adekvatan razvoj djeteta i dostizanje razvojnog potencijala djeteta, neophodno je stvarati prirodne uvjete za upoznavanje i razumijevanje vlastitih mogućnosti djeteta. Razumijevanje toka uobičajenog razvoja djece može pomoći roditeljima, odgajateljima i ostalim stručnjacima da prepoznaju odstupanja u ranom razvoju djece, što je prvi korak u procesu rane intervencije usmjerene na porodicu. Postojanje razvojnih teškoća kod djece predškolske dobi dodatno usložnjava odvijanje razvoja kao fenomena. U predškolskom uzrastu, djeca s razvojnim teškoćama su intenzivno izložena različitim dijagnostičkim i rehabilitacijskim postupcima usmjerenim na poticanje različitih razvojnih vještina. S teorijskog aspekta, nalaže se poštivanje potreba i interesa djeteta kao osnovne odrednice u programiranju i struktuiranju takvih postupaka. Međutim, postojeća istraživanja većinom su se usmjeravala na razvojna područja djeteta u smislu govorno-jezičkog, motoričkog, kognitivnog, socio-emocionalnog i adaptivnog razvoja. Nedostatna su istraživanja usmjerena na proučavanje razvojnih potreba djece, dostizanja njegovog punog kapaciteta i studija koje pokazuju njihovu korelaciju sa uspjehom u rehabilitacijskim postupcima. Ovaj rad u središte stavlja osnovne dječije potrebe u predškolskom uzrastu, s ciljem analiziranja i proučavanja specifičnosti razvojnih potreba djece s teškoćama u razvoju i zadovoljavanje osnovnih dječijih potreba kroz programe predškolskog odgoja i obrazovanja, te edukacijsko-rehabilitacijske programe.

Ključne riječi: razvojne potrebe, djeca s teškoćama u razvoju, razvoj, predškolska dob

For adequate child development and achieving their full developmental potential, it is necessary to create natural conditions of knowing and understanding child's personal abilities. Understanding the course of normal child development can help parents, educators and other professionals to recognize deviations in the early stage of child's development, which is the first step in the process of a family-oriented early intervention. Existence of developmental difficulties in preschool children further complicates child's development as a phenomenon. At preschool age, children with developmental disabilities are intensively exposed to various diagnostic and rehabilitation procedures with purpose of enhancing different developmental skills. From a theoretical point of view, it requires respect for the needs and interests of the child as a basic determinant in the programming and structuring of such procedures. However, the existing research was mostly focused on the child's developmental areas in terms of speech-language, motorical, cognitive, socio-emotional and adaptive development. Insufficient number of researches are focused on studying child's development needs, their fulfilling and its correlation with success in rehabilitation procedures. This paper focuses on the basic developmental needs of children at preschool age, with the goal of analyzing and studying specific developmental needs of children with disabilities and meeting basic children's needs through preschool education and rehabilitation programs.

Key words: developmental needs, children with disabilities, development, preschool age

UVOD

Govoriti o poticanju razvojnih potreba kod djece podrazumijeva da prije toga poznamo RAZVOJ. Razvoj kao fenomen i proces koji se dešava od začeća do smrti i odnosi se na niz kvalitativnih promjena koje se dešavaju u polju ličnosti kroz interakciju dispozicija, okolinskih faktora i samoaktivnosti djeteta.

Razumijevanje uobičajenog razvoja djece, pod čime podrazumijevamo poznavanje njegovih faza i očekivanih karakteristika svake razvojne faze, može pomoći roditeljima, odgajateljima i ostalim stručnjacima da prepoznaju odstupanja u ranom razvoju djece, što je prvi korak u procesu rane intervencije usmjerene na porodicu.

Zbog toga je važno upoznati roditelje o fenomenu razvoja, njegovim fazama, karakteristikama i razvojnim miljokazima na ispravan način, kako bismo kao ishod imali sigurnog i kompetentnog roditelja kojem će praćenje razvoja biti svakodnevnica.

S druge strane, kvaliteta komunikacije i edukacije u svrhu podrške roditeljstvu treba da zaobiđe trenutni popularni trend „zastrašivanja“ razvojnim miljokazima i nedovoljnim objašnjavanjem istih što rezultira u dvije krajnosti: potpuno indiferentnim roditeljima sa takvim odgojnim stilom ili preplašenim roditeljima koji panično posmatraju svaki pokret svog djeteta. Svrha informisanja roditelja mora biti stvaranje osjećaja sigurnosti!

Postojanje razvojnih teškoća kod djece predškolske dobi dodatno usložnjava odvijanje razvoja kao fenomena. Predškolska dob predstavlja period najintenzivnijeg izlaganja djetetu različitim dijagnostičkim i rehabilitacijskim postupcima usmjerenim na poticanje različitih razvojnih vještina. Takvi postupci imaju za cilj učenje: učenje motoričke vještine, učenje poželjnog ponašanja, odnosno učenje u svrhu razvoja. Uzimajući u obzir svu ranije navedenu kompleksnost razvoja kao fenomena, može se zaključiti: kako bi se dijete razvilo nije dovoljno samo prenositi znanja i umijeća, već stvoriti socijalne i prirodne uvjete za upoznavanje i razvijanje vlastitih mogućnosti djeteta. Korijeni ovakvih promišljanja mogu se naći u korelaciji sa mnogobrojnim psihološkim teorijama, kao i konceptom motivacije prema Maslowu i njegovom piramidalnom prikazu hijerarhije potreba.

RAZVOJ I RAZVOJNE POTREBE

Što se dječjeg ponašanja tiče, smatra se da ponašanje djeteta ovisi o individualnim obilježjima i obilježjima okoline u kojoj se dijete razvija (Brajša-Žganec, 2003). Također, o ovim faktorima ovisi i socioemocionalni razvoj djeteta. Dječje emocionalno funkcioniranje veoma je važno u regulaciji njihovog ponašanja. Dječji razvoj sposobnosti reguliranja emocija pod utjecajem je roditelja, njihovog ponašanja i načina na koji postupaju s dječjim emocijama (Brajša-Žganec, 2003). Porodica može imati različite uloge pri razvoju djeteta sveukupno, a također može pridonijeti i razvoju dječje psihopatologije (Brajša-Žganec, 2003).

U literaturi nailazimo na velik broj pokušaja opisivanja ponašanja roditelja i njihovih postupaka koji dovode do poželjnih ili nepoželjnih razvojnih ishoda. Kako bismo odredili tip roditeljskog ponašanja i odnosa prema djeci, razlikujemo tri međusobno povezana pojma: roditeljski ciljevi i vrijednosti, roditeljski odgojni stil te roditeljski specifični postupci. Nancy Darling i Laurence Steinberg (1993; prema ČudinaObradović i Obradović, 2006) predložili su kontekstualni model roditeljskog stila koji uključuje prije spomenute pojmove te opisuje njihove međusobne odnose. Prema njihovom modelu roditeljski ciljevi i vrijednosti izravno određuju roditeljski odgojni stil i u isto vrijeme utječu na konkretne aktivnosti i postupke roditelja u vezi s djetetovim potrebama i aktivnošću (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Iako su sva tri pojma vrlo važna, najveća se pozornost ipak pridaje roditeljskom stilu koji je smatran najvažnijim moderatorom svih odgojnih utjecaja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Prema tome, u životu djeteta upravo roditeljski odgojni stil određuje na koji način će dijete doživjeti i prihvatiti roditeljske postupke u svojoj prvoj fazi života, pa tako i kasnije.

Prva, porodična faza života djeteta ima presudan značaj za njegov rast i razvoj, emocionalni, socijalni, intelektualni i profesionalni život i rad. Iz tog je razloga vrlo bitno osigurati djeci pravilan odgoj već od ranog djetinjstva. U porodici dijete formira prve predodžbe o sebi, svojim roditeljima i rodbini te svojoj okolini i svijetu (Stevanović, 2000).

Dijete i roditelji svojim ponašanjem međusobno imaju utjecaj jedno na drugo. Istraživanja su pokazala kako djeca spremnije surađuju ukoliko roditelji svoje zahtjeve iskazuju na topao i blag način. Isto tako kada djeca ispune roditeljski zahtjev roditelji postaju nježniji i topliji prema djeci (Dodge, Pettit i Bates, 1994.; Stormshak i sur., 2000; prema Berk 2008). Odgoj se definira kao specifična ljudska aktivnost kojom se djeluje na čovjeka to jest na dijete, da ono postane čovjekom (Polić, 1993; Vukasović 1989; prema Bognar, 2015). Kada se govori o odgoju važno je napomenuti odgojna sredstva koja roditelji koriste prilikom odgajanja svoje djece, a to su: navikavanje, primjer, nadzor, zapovijedi i zabrane, podučavanje, pohvale i kazne (Stevanović, 2000).

U najširem smislu, dobro roditeljstvo je ono roditeljstvo kojim se postiže dječja dobrobit (Čudina-Obradović, Obradović, 2006). Dobro roditeljstvo je usmjereno na postizanje razvojnih zadataka kao što su emocionalna sigurnost, socijalna kompetencija i intelektualni razvoj (Matjasko i Paz, 2005; prema ČudinaObradović, Obradović, 2006).

Utjecaj porodice na djecu teško je općenito istraživati jer pod tim pojmom mislimo na ponašanje roditelja i okolinu koju oni stvaraju za razvoj djece, a pri tome se zaboravlja da roditelji na djecu imaju dvojak utjecaj: oni s djecom imaju dio zajedničkog nasljeđa, ali i zajedničku okolinu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Naslijeđe i okolina donekle su povezani te je teško odrediti što stvarno utječe na razvoj i osobine djeteta.

Emocije su jedan od najvažnijih faktora koji utječu na cjelokupno funkcioniranje pojedinca i imaju glavnu ulogu u inter-personalnom životu (Brajša-Žganec, 2003). Na podražaje iz svoje okoline svako malo dijete reagira emocionalno. Emocije imaju

značajnu ulogu u socijalnim odnosima, istraživanju okoline i otkrivanju samoga sebe (Berk, 2008). Emocionalni izrazi su urođeni socijalni signali, a emocionalni signali djece poput plakanja i smijanja utječu na ponašanja drugih. Istodobno, emocionalne reakcije drugih reguliraju dječje socijalno ponašanje (Berk, 2015). Dijete već sa šest mjeseci smisleno mijenja primjereno događajima iz okoline svoje obrasce ponašanja, izgled lica i tjelesni stav. Dijete će osjetljivim roditeljima na igru reagirati radosnim izgledom lica, opuštenim tjelesnim držanjem i zadovoljnim gugutanjem, dok će neosjetljivi roditelji kod svog djeteta izazvati tužan izraz lica, klonulo tjelesno držanje i nezadovoljno glasanje (Berk, 2008). Ako depresivni signali roditelja traju duže vrijeme, oni mogu poremetiti djetetov socijalni i emocionalni razvoj (Berk, 2008). Općenito, roditelji imaju veliku ulogu u poučavanju djeteta socijalno prihvatljivim načinima izražavanja emocija.

Izražavanje emocija roditelja ima indirektan utjecaj na dječje izražavanje emocija prema drugima, a direktno utječe na oblikovanje djetetovih osjećaja o drugima i sebi (Brajša-Žganec, 2003). Svojim ponašanjem roditelji uče djecu kako izražavati emocije te prepoznati značenje emocija drugih ljudi (Brajša-Žganec, 2003).

Kvaliteta djetetova socio-emocionalnog funkcioniranja ovisi o prvoj godini djetetova života koja je početna situacija za razvoj pozitivne emocionalnosti i emocionalne regulacije. U prvoj godini života dijete uspostavlja privrženost s majkom. Uspostavljanje kvalitetne privrženosti, odsutnost stresa i depresivnosti kod majke, majčina toplina i pozitivna emocionalnost te povezanost majke i djeteta dobar su preduvjet za nastanak pozitivne emocionalnosti i samoregulacije kod djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Roditelji koji dosljedno reagiraju na djetetovo ponašanje pozitivnim, emocionalno ugodnim i smirenim reakcijama postižu optimalni socio-emocionalni razvoj djeteta. S druge strane, djeca čiji su roditelji depresivni i burno reagiraju na djetetovo ponašanje, uzrokuju kod djece neprimjereno ponašanje i emocionalno izražavanje (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Kada dijete između prve i treće godine života počinje razumijevati i upotrebljavati govor na socio-emocionalni razvoj najvažniji utjecaj ima način komuniciranja roditelja s djetetom, naročito način rješavanja sukoba između djeteta i roditelja. Najbolju kvalitetu socio-emocionalnog razvoja pokazuju djeca čiji roditelji sukobe rješavaju zajedno s djecom pomoću objašnjenja i opravdanja tih postupaka te nudeći im rješenje za poboljšanje odnosa (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Promjenom životne dinamike nastale kao posljedica spoznaje o djetetovoj teškoći, da bi porodica mogla bolje funkcionirati potrebno je mobilizirati snage koje se odnose na okolinu i širu zajednicu (Bulić, 2013; prema Leutar i Oršulić, 2014).

Brojna su pitanja na koja svaki roditelj traži odgovor i to najčešće putem neformalnih izvora (prijatelji, literature, internet i slično), dok je kod roditelja djece s teškoćama situacija složenija. Osim toga, svakodnevni i razvojni izazovi koji nastaju kao

posljedica djetetove teškoće od roditelja zahtijevaju traženje stručne pomoći i podrške profesionalaca. Kada se govori o terminima socijalno – stručne podrške i socijalno – stručne pomoći misli se na podršku i pomoć stručnjaka edukacijsko-rehabilitacijskog, socijalnog, psihološkog i odgojno-obrazovnog profila, a da su pri tome educirani i usmjereni na pomoć u rehabilitaciji, socijalizaciji te odgoju i obrazovanju (Leutar i Oršulić, 2014).

Zbog iznimne osjetljivosti i bojazni da će čuti neželjene vijesti, u ranoj fazi suočavanja s djetetovom teškoćom roditelji izbjegavaju kontakt sa stručnjacima, međutim što je pomoć dostupnija, oni pokazuju veći interes (Pećnik, 2013). Također, kada se neformalni i drugi oblici pomoći pokažu nedovoljnima, roditelji počinju tražiti stručnu podršku (Pećnik i Pribela-Hodap, 2013; prema Vlah i sur., 2019).

Akister i Johnson (2004) u svom istraživanju navode kako roditelji od stručnjaka najčešće traže: podršku (71%), savjet (57%), djelovanje (21%) i informacije (21%) (Vlah i sur., 2019). Dodatno, ono što roditelji zahtijevaju od stručnjaka jesu empatičnost, suradnja, razumijevanje, komunikativnost i spremnost stručnjaka da odgovori na njihova pitanja (Strauss i sur., 1995; Blaži i Kolarić, 2015; prema Vlah i sur., 2019). Druga istraživanja su pokazala kako 85% roditelja traženje stručne pomoći smatra roditeljskom odgovornošću, a 78% smatra da bi im stručnjaci mogli biti od pomoći. Roditelji koji su koristili pomoć stručnjaka imaju pozitivna iskustva s njome i preporučili bi je i drugim roditeljima u istoj situaciji (njih 88%) (Pećnik i Pribela – Hodap, 2013; prema Vlah i sur., 2019).

Potreba za informacijama, potporom i edukacijom roditelja djece s teškoćama nametnula je potražnju za edukativnim programima te programima za potporu roditeljima (Petani i Kristić, 2012). S obzirom na svoju korist i motivaciju koju takvi programi omogućuju, porasla je potražnja za njima, pa socijalne službe često organiziraju takve edukativne i druge aktivnosti za roditelje (Hanssen i Zimanyi, 2000; prema Petani i Kristić, 2012). Ovakvi programi roditeljstva prema autoru Smith (1997) su puno više od obrazovanja jer roditelj na ovaj način osim samog učenja, afirmira se u roditeljskoj ulozi te je unaprjeđuje (Stričević, 2011; prema Camović, 2018).

Dva su osnovna pojma kada se govori o programima roditeljstva, a kojima se nastoji povećati samopouzdanje i kompetencije roditelja. Dakle, edukacija roditelja (parent education) roditeljima pruža informacije o rastu i razvoju djeteta ovisno o njegovoj dobi te vještine potrebne za razvoj djetetovih potencijala. Drugi pojam, odnosno potpora roditeljima (parent support) omogućuje iskorištavanje i pronalaženje dostupnih psiholoških i materijalnih resursa kako bi pomogli svojoj djeci i sebi. Takvi programi potpore su usmjereni na društveni kontekst roditeljstva, tako da se poveća društvena mreža potpore obitelji, ali i povećanje povezanosti zajednice u borbi protiv stresa i izolacije u obavljanju roditeljske zadaće (Zapeda i Morales, 2001; prema Petani i Kristić, 2012).

Petani i Kristić (2012) također navode da u gomili podataka i informacija koje su dostupne putem priručnika, vodiča, savjetnika, časopisa i samih programa namijenjenih roditeljima, važno je odabrati one koje roditelj zaista smatra potrebnim. Prema tome, moraju postojati uvjeti koje ti programi trebaju zadovoljiti kako bi se izabrao odgovarajući program. To su: ciljevi i sadržaji, organizacijski oblici provedbe te određeni novčani, kadrovski, prostorni i vremenski uvjeti provedbe, ali i samo vrednovanje provedbe programa. Postojanje jasnih kriterija i karakteristika značajno doprinose učinkovitosti programa, pa su stoga Small i Hauser (2014; prema Slavinjak, 2020) karakteristike učinkovitih programa svrstali u četiri kategorije:

Oblik i sadržaj programa – važno je da su zadaci i ciljevi programa jasni i odgovarajući, ali i da imaju čvrstu teorijsku i empirijsku podlogu. Programske aktivnosti trebaju biti dobro osmišljene, povezane sa sadržajem, ali i međusobno uz realne i dostižne ishode. Stručnjak treba imati jasnu viziju pri izradi programa kome je on namijenjen i što se njime nastoji postići, jer ako postoje neke nejasnoće odabir odgovarajuće intervencije će biti otežan. Postoje četiri osnovna načela u ovoj kategoriji karakteristika učinkovitih programa, a prvi od njih je da se učinkoviti preventivni programi temelje na znanstvenim istraživanjima i teorijskim modelima. Vode se stalnim promišljanjem kako će se aktivnosti dovesti do planiranih ciljeva programa, ali su i usmjereni faktorima rizika (primjerice: devijantni vršnjaci) te zaštitnim faktorima (primjerice: autoritarno roditeljstvo) za koje je neko istraživanje pokazalo da su ti faktori povezani s ciljanim ishodima programa (primjerice: smanjenje konzumacije droga). Drugo načelo smatra da učinkoviti programi su dugotrajni i kako bi on mogao biti učinkovit, sudionici trebaju biti njemu izloženi dovoljno dugo. Treće načelo navodi kako učinkoviti programi su sveobuhvatni odnosno obuhvaćaju mnoga okruženja u kojima živi populacija uključena u isti (škola, vrtić, radno mjesto i drugo). Posljednje načelo smatra kako učinkoviti preventivni programi koriste aktivne tehnike učenja što dokazuje činjenica kako sudionici najbolje uče dok su aktivno uključeni te imaju prilike za usvajanje novih vještina (Smaill i Hauser, 2014; prema Slavinjak, 2020).

Usklađenost s potrebama ciljane populacije – program se usklađuje s bitnim odrednicama populacije kojima je on namijenjen kao što je razvojni stadij sudionika, spremnost za promjenu, psihosocijalne potrebe ili kulturalne karakteristike. I u ovoj kategoriji postoje osnovna načela, a prvo smatra da učinkoviti su programi razvojno prikladni odnosno programske aktivnosti su u skladu s dobi sudionika. Drugo načelo navodi kako programi omogućuju podršku i prepoznavanje potreba sudionika, tačnije porodici i pojedincu je omogućena podrška tijekom tranzicijskog razdoblja. Posljednje smatra da sociokulturalno su relevantni na način da su prilagođeni kulturološki tradicijskim razlikama mladih i njihovih porodica (Small i Hauser, 2014; prema Slavinjak, 2020).

Implementacija programa – odnosi se na sadržaj plana i programa te na koji način su dijelovi istoga ukomponirani u praksi. Načelo da učinkoviti programi potiču dobre odnose smatra kako su promjene ponašanja sudionika posljedica pozitivnih i

podržavajućih odnosa gdje se pojedinci osjećaju sigurno te imaju povjerenje jedni u druge. Nadalje, da učinkovite programe vode profesionalne i educirane osobe smatra posljednje načelo treće kategorije naglašavajući važnost stručnog osposobljavanja, podrške, supervizije i povratne informacije sudionika programa (Small i Hauser, 2014; prema Slavinjak, 2020).

Procjena programa i osiguranje kvalitete – Small i Hauser (2014) navode kao posljednju kategoriju i koja se odnosi na programsku dokumentaciju i evaluaciju. Preventivni programi namijenjeni porodici evaluiraju se u svrhu razvoja i poboljšanja istog, ali i njegova dokumentacija. Prvo načelo smatra da se učinkoviti programi procjenjuju u pravo vrijeme pomoću odgovarajućih metoda, jer da bi on bio učinkovit potrebno ga je procijeniti pomoću određenih i strogih znanstvenih metoda, zatim dokumentirati, a sadržaje primijeniti u praksi. Važno je i da učinkoviti programi su dokumentirani i implementirani s vjerodostojnošću kako bi se mogli prenositi iz jednoga programskog ciklusa u drugi (Slavinjak, 2020).

Porodice koje odgajaju djecu s razvojnim rizicima, hroničnim bolestima i razvojnim teškoćama od najranije dobi, potpora roditeljstvu je važnija nego li je to kod opće populacije, dodatno tome što se na razvojne teškoće u današnjem društvu još uvijek gleda iz tragične perspektive (Kearney i Griffin, 2001; prema Pećnik, 2013). Roditelji će svoje dijete i njegovu teškoću percipirati manje problematičnim kada se osjećaju kompetentnima, a prema tome će se i dijete osjećati zadovoljnije te će biti pozitivnije (Fulgosi i sur., 1998; prema Kraljević, 2010). Osjećaj bespomoćnosti, strah, anksioznost i nezadovoljstvo roditelja su osjećaji koji će se odraziti na dijete, a osim toga djeca su biološki ranjivija te tako posebno osjetljiva na utjecaj okoline (Rowe, Levine, Fisher i Goldin Meadow, 2009; prema Pećnik, 2013). Zbog toga stručna podrška porodici nije ništa manje važnija od samog rada s djetetom (Kraljević, 2010).

Danas se djeca s teškoćama u razvoju otkrivaju sve ranije, a za ranu dijagnostiku i njezin napredak važno je da je popraćena organizacijom rane potpore čija su dva fokusa dijete i roditelj odnosno prirodno okruženje. Takav oblik potpore se naziva ranom intervencijom u djetinjstvu (Pećnik, 2013). Ako je ona pravodobno i kvalitetno organizirana, onda predstavlja dobru investiciju u buduće funkcioniranje roditelja i socijalnu uključenost, a prije svega dobru investiciju u razvoj djeteta i njegovu budućnost (Bruder, 2010; prema Pećnik, 2013).

Milić Babić i sur. (2014) smatraju kako rana intervencija treba započeti sveobuhvatnom procjenom potreba, snaga, ali i slabosti djece i porodice, zatim se nastavlja osiguranjem podrške i usluga uz stalno praćenje i vrednovanje razvoja djeteta. Prema tome, glavni cilj je unapređenje djetetova razvoja, a onaj širi cilj obuhvaća kvalitetu života cijele porodice i njeno poboljšanje. Obuhvaća multidisciplinarnu uslugu čiji je cilj poboljšati zdravlje, dobrobit djece i njihovih kompetencija, minimiziranje razvojnih teškoća te ublažavanje postojećih, i konačno poboljšanje funkcioniranja

porodice. Ti ciljevi se ostvaruju putem individualiziranih edukacijsko-rehabilitacijskih, razvojnih, terapijskih i savjetodavnih postupaka s naglaskom na pružanje podrške porodici (Pinjatela i Joković Oreb, 2010).

ZAKLJUČAK

Djeca tokom rane dobi moraju zadovoljiti osnovne potrebe kako bi mogli razviti vlastite potencijale.

Na primjer, za dijete, prva stepenicu iznad fizioloških potreba, potreba za sigurnošću ogleda se u osiguranju osjećaja zaštite, sigurnosti i stabilnosti, oslobođenja od osjećaja straha dok se potreba za ljubavi i pripadanjem reflektuje kroz kontratransferski odnos, potvrdu druge osobe i uzvraćenost iste što omogućava razvoj čvrstih i uspješnih odnosa.

Dakle, u programiranju i struktuiranju dijagnostičkih, stimulacijskih, (re)habilitacijskih postupaka u radu sa djecom, obligatorno je poštivanje potreba i interesa djeteta kao osnovne odrednice. Za uspješnost takvih postupaka i ostvarenje očekivanih ishoda, potrebno je osigurati zadovoljene dječije potrebe za sigurnosti i zaštićenosti, kretanjem, odmorom, samostalnosti, komunikacijom, osamljivanjem i aktivnosti/igrom.

Da bismo postigli očekivani terapijski učinak, moramo osigurati oduševljenje djeteta i na emocionalnom planu. Jedino u sigurnom terapijskom prostoru se dešava učenje i (neuroplastična) promjena koja se kreira treba ostati trajna.

Ono što predstavlja iznimnu važnost u procesu pružanja podrške jest da roditelji budu isključivo roditelji, jer kako navodi Bouillet (2014) roditeljska uloga je da djetetu pruža ljubav i brigu te na taj način jača njegove kapacitete, a ne da se od njega traži da bude pravnik, stručnjak, rehabilitator i da stavlja svoju roditeljsku ulogu u drugi plan.

Prolazeći kroz faze žalovanja roditelji i ostali članovi porodice doživljavaju mnogobrojne emocionalne promjene, što osim na njih same, značajno utječe i na nemogućnost prepoznavanja potreba djeteta i njegove okoline, neprihvatanja, ali i neadekvatnog socioemocionalnog razvoja. Bilo da se radi o formalnoj ili neformalnoj podršci, ona je jednako neophodna svim članovima porodice.

LITERATURA

1. Berk, L. E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
2. Berk, L. E. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
3. Bognar, B. (2015). Čovjek i odgoj. *Metodički ogledi : časopis za filozofiju odgoja*, 22 (2), 9-37

4. Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Bouillet, D. (2014). *Nevidljiva djeca – od prepoznavanja do inkluzije*. Zagreb. Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
6. Camović, Dž. (2018). Osnaživanje roditelja za poticanje ranog dječjeg razvoja i učenja - primjena akcijskog istraživanja u programu roditeljstva. *Školski vjesnik*, 67 (1), 60- 80.
7. Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
8. Kraljević, R. (2010). Neki indikatori promjena nakon podrške roditeljima djece s posebnim potrebama primjenom Integrativnog Gestalt pristupa. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 47 (1), 41-48.
9. Leutar, Z., Oršulić, V. (2014). Povezanost socijalne podrške i nekih aspekata roditeljstva u obiteljima djece s teškoćama u razvoju. *Revija za socijalnu politiku*, 22(2), 153-176.
10. Milić Babić, M., Franc, I. i Leutar, Z. (2014). Iskustva s ranom intervencijom roditelja djece s teškoćama u razvoju. *Ljetopis socijalnog rada*, 20 (3), 453-480.
11. Pećnik, N. (2013). Suvremeno roditeljstvo i njegova društvena podrška. *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece s teškoćama u razvoju*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
12. Petani, R. i Kristić, K. (2012). Komparativni pristup programima osposobljavanja obitelji i potpori roditeljima. *Pedagogijska istraživanja*, 9 (1/2), 117-128.
13. Pinjatela, R., Joković Oreb, I. (2010). Rana intervencija kod djece visokorizične za odstupanja u motoričkom razvoju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 46(1), 80-102.
14. Slavinjak, T. (2020). *Program podrške za roditelje*. Specijalistički rad. Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet.
15. Stevanović, M. (2000). *Obiteljska pedagogija*. Varaždinske Toplice: Nakladnička kuća Tonimir
16. Vlah, N., Ferić, M. i Raguz, A. (2019). Nepovjerenje, spremnost i nelagoda roditelja djece s teškoćama u razvoju prilikom traženja socijalno-stručne pomoći. *Jahr*, 10 (1), 75-97.